

УДК 340.11:339.9

ЕКОНОМІЧНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Джураєва О.О., к. ю. н.,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню основних аспектів реалізації економічної функції держави в умовах розвитку глобалізаційних процесів. Акцентується увага на відповідних змінах у здійсненні економічної функції на сучасному етапі розвитку держави.

Ключові слова: економічна функція держави, глобалізація, сучасна держава, економічна політика держави.

Статья посвящена исследованию основных аспектов реализации экономической функции государства в условиях развития глобализационных процессов. Акцентируется внимание на соответствующих изменениях в осуществлении экономической функции на современном этапе развития государства.

Ключевые слова: экономическая функция государства, глобализация, современное государство, экономическая политика государства.

Dzhuraieva O.O. THE ECONOMIC FUNCTION OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION: THEORETICAL AND LEGAL RESEARCH

The article investigates the main aspects of the implementation of the economic functions of the state in the conditions of globalization processes. The attention is focused on the relevant developments in the implementation of economic functions at present stage of development of the state.

Key words: economic function of the state, globalization, modern state, economic policy of the state.

Постановка проблеми. У наукових дослідженнях будь-якого аспекту різноманітних і різноспрямованих сучасних процесів глобалізації обов'язково вивчається роль і функції держави, що змінюються у зв'язку з цим. Це, напевно, єдиний аспект, що привертає увагу як прибічників, так і супротивників глобалізації. Думки дослідників розрізняються лише мірою розкиду: від повної переконаності в поступовому відмиранні держави як інституту до не менш повної переконаності в тому, що вплив національних держав тільки зростатиме.

Стрімкий розвиток процесів глобалізації й регіональної інтеграції актуалізує дослідження функцій держави та сприяє більш чіткому усвідомленню механізму взаємодії національних урядів з інтеграційними інститутами щодо вирішення найбільш важливих для суспільства завдань.

У наукових працях, присвячених об'єднувачому процесу в Європі, абсолютна більшість публікацій прямо або опосередковано присвячена обговоренню економічного аспекту інтеграції, що цілком природно, адже цей процес розпочався з міждержавної взаємодії в економічній сфері і досі правове регулювання економічних відносин залишається головним пріоритетом наднаціональних інститутів, оскільки саме від успіху в цій сфері залежить життєдіяльність Європейського Союзу [1, с. 105].

Ступінь розробленості проблеми. Оскільки зазначена проблематика є традиційною для загальнотеоретичної юридичної науки, методологічне підґрунтя дослідження трансформації функцій національної держави в умовах глобалізації становлять праці українських і зарубіжних учених, які умовно можна поділити на дві групи. Перша група представлена вченими, які досліджували саме

проблематику держави, зокрема: В. Бабкін, Ю. Бисага, О. Бандурка, С. Гусарев, А. Заець, Р. Калюжний, М. Кельман, А. Колодій, М. Козюбра, В. Копейчиков, М. Костицький, В. Котюк, В. Лемак, І. Мотиль, В. Окіпнюк, А. Олійник, В. Погорілко, П. Рабінович, В. Селіванов, О. Скаун, О. Скрипнюк, О. Тихомиров, Ю. Шемшученко, І. Яковюк та ін. Серед російських учених на увагу заслуговують праці С. Алексеєва, С. Комарова, В. Кудрявцева, О. Лукашової, Л. Морозової, В. Нерсесянца, Ю. Тихомирова, у яких досліджено окремі аспекти теорії функцій радянської держави.

Друга група представлена вченими, які досліджували питання щодо поняття, змісту, особливостей правової глобалізації та її впливу на національну державу й право, серед них, зокрема, українські: В. Денисов, А. Дмитрієв, В. Журавський, В. Забігайло, В. Свінтов, О. Копиленко, В. Костицький, О. Кресін, І. Кресіна, О. Неклесса, Н. Оніщенко, М. Савчин, Л. Удовика, та російські: Е. Азроянц, О. Вебер, К. Гаджиев, С. Кочетов, І. Лукашук, М. Марченко, А. Уткін та ін. У західних наукових дослідженнях провідне місце займають праці У. Бека, З. Баумана, Д. Белла, З. Бжезинського та ін.

Мета статті полягає у дослідженні загальнотеоретичного аспекту впливу глобалізаційних процесів на економічну функцію сучасної держави.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні можна говорити про актуальність проблематики сучасної держави, пов'язаної зі змінами, які відбуваються в національній державі в епоху глобалізації, інформатизації та індивідуалізації суспільства [2, с. 7].

Феномен глобалізації у сучасному світі є тією сукупністю нових особливих економіч-

них, політичних, правових, соціальних, екологічних, культурних, інформаційних та інших реалій, які змушують національні держави чітко визначитись із своїм геополітичним вибором, стратегією соціально-правового розвитку. Формування загальнопланетарного інформаційного простору, глобальна науково-технічна революція, нерівномірний розподіл ресурсів у світовій економіці сприяють інтернаціоналізації матеріального виробництва, поглибленню міжнародного розподілу праці, посиленню економічної, фінансової, торговельної співпраці, активізації обмінних процесів між державами, суспільствами, народами. Зазначені об'єктивні процеси істотно впливають на трансформацію функціонування і розвитку національних держав, реалізацію ними основних функцій.

Окрім об'єктивних чинників, на трансформацію функцій національної держави впливають і суб'єктивні, зокрема: прорахунки в діяльності Міжнародного валютного фонду, прагнення ТНК отримати максимальні прибутки, суперництво окремих країн та корпорацій, зіткнення протилежних інтересів, відсутність незалежних зовнішніх перевірок та експертних оцінок у діяльності Міжнародного валютного фонду та Всесвітнього банку при одночасному посиленні їх впливу на національні держави та ін. На думку окремих науковців, «майже весь світ перейшов на нові правила гри, за якими позиції національних держав здебільшого залежать не стільки від об'єктивних чинників, скільки від суб'єктивних» [3].

Грунтуючись на законах і категоріях діалектики, слід зазначити, що основним джерелом процесу розвитку є внутрішні, основні суперечності, об'єктивні процеси розвитку. Суб'єктивні чинники здатні прискорити чи, навпаки, призупинити на певний проміжок часу дію об'єктивних чинників, та повністю їх нівелювати, але усунути не можуть. Враховуючи ці положення, позиції національних держав залежать, насамперед, від об'єктивних чинників, у даному випадку – від глобалізації як об'єктивного процесу. Водночас, аналіз засвідчує, що глобалізація значною мірою залежить від ідеології глобалізму, у якій простежується суб'єктивний чинник, зокрема пріоритети найбільш потужних економічних держав, ТНК, різного роду наддержавних і міжнародних структур. Таким чином, глобалізація посилює роль суб'єктивного чинника, але не усуває об'єктивний.

Погляди сучасних науковців на особливості трансформації функцій національної держави в умовах глобалізації умовно можна об'єднати у декілька основних підходів. Прихильники першого підходу вважають, що внутрішні функції держави не можуть розвиватися виключно на власній основі, ґрунтуючись лише на національному інтересі, не враховуючи інтересів міжнародного співтовариства. Внутрішні функції держави інтернаціоналізуються, тобто значною мірою набувають міжнародного аспекту, посилюється їх взаємодія із зовнішніми. Прихильники другої точки зору вважають, що внутрішні функції зумовлені внутрішніми чинниками, а вплив зовнішніх факторів не є визначальним.

Щоб відповісти на питання щодо трансформації функцій національної держави в сучасних умовах глобальних трансформацій, основних чинників такої трансформації, необхідно дослідити стан і перспективи розвитку функцій української держави в умовах глобалізації.

Можна виділити такі атрибутивні риси глобалізму: становлення світової фінансово-економічної та політико-правової системи; зростання фінансових та інформаційних транскордонних потоків, невідкладних державному регулюванню й контролю; поступове ослаблення національно-державного суверенітету; зростання взаємозалежності між внутрішніми та зовнішніми політичними, економічними, інформаційними, культурними та іншими процесами у функціонуванні держави. Тобто підґрунтям глобалізму є глобальна економіка та наднаціональне політичне регулювання з боку міжнародних інституцій (ООН, «Велика вісімка», транснаціональні корпорації, світове громадянське суспільство).

Сьогодні, використовуючи ідеї «універсального еволюціонізму» і категоріальний апарат синергетики, яка претендує на статус основи сучасної наукової картини світу, глобалізацію інтерпретують, наприклад, як «об'єктивну еволюцію геобіосоціосистеми» або як «цільову функцію» нелінійного процесу самоорганізації «соціальної системи» в «надскладний організм – мегасоціум», який, будучи «представленим локальними соціальними організаціями (соціумами)», у свою чергу, «має ідеальну програму життєвого циклу»: «проходить стадії зародження, становлення і вмирання» [4, с. 65–66]. У межах цієї, як багато хто вважає, нової парадигми історичного знання, глобалізація людства тлумачиться як етап «універсальної» чи «глобальної історії», що має циклічний характер [5, с. 199].

Будь-яка сучасна демократична країна певною мірою бере участь у таких глобальних процесах, як світова інфляція, управління правами власності, розподіл та захист публічних благ у глобальному масштабі тощо. Поступово така діяльність буде все більш активною та спрямованою на регулювання процесу глобального виробництва з метою забезпечення власних економічних інтересів. Це, у свою чергу, потребуватиме створення нового механізму регулювання сфери економічних інтересів держави, який би, загалом, підвищив роль та забезпечив використання сучасних технологій державного управління, а також врахував вплив відповідних міжнародних чинників. Створення асоціацій та зон вільної торгівлі, митних союзів, підписання на рівні держав цілого ряду угод про лібералізацію фінансових ринків – все це створює значні обмеження зовнішньоекономічної політики держави та проведення необхідних заходів консолідації національних господарств. За таких умов виникає необхідність створення належної протизаги внутрішньодержавного управління.

Економічною функцією держави як регулюючого інституту є забезпечення функціонування оптимального економічного та

інституційного режиму, який для досягнення суспільних цілей та реалізації національного економічного інтересу забезпечує конкурентоспроможний економічний розвиток. Реалізація цієї функції здійснюється шляхом економічної політики з використанням механізмів законодавчої, виконавчої, судової та контрольно-наглядової діяльності. Економічні функції держави як регулюючого інституту можуть бути постійними та тимчасовими залежно від етапу її економічного розвитку, а найбільш динамічно трансформованими є економічні функції держави відповідно до сфер її діяльності та напрямів впливу, які традиційно поділялись на внутрішні та зовнішні; вони розвиваються в міру ускладнення процесів економічного розвитку та зміни характеру взаємодії між національною економікою та глобальним середовищем [6, с. 42].

Істотні трансформації та негативні наслідки глобалізації в сфері економіки дали підставу вченим висловити тезу, що процеси глобалізації «вимивають основу економічної функції держави й ставлять саме існування держави як політичного інституту під сумнів». Вони виводять «з-під сфери впливу держави значний функціональний сектор» [7, с. 62–63].

Подальший аналіз потребує уточнення змісту економічної функції національної держави. У цьому контексті доцільно звернутися до напрацювань вітчизняних науковців, які досліджували функції держави. Так, на думку І.І. Мотиль, «зміст економічної функції соціальної, правової держави охоплює такі елементи: економічне регулювання, підтримка та стимулювання суб'єктів ринкових відносин; сприяння розвитку економіки, розбудові ринкових відносин тощо; подолання монополії, легітимізація власності та очищення її від криміналу; захист права власності (державної) поряд з іншими учасниками економічних відносин; видання нормативних актів, що визначають поведінку суб'єктів економічної, господарської, діяльності, які стосуються всіх учасників економічних відносин; проведення антимонопольної політики; визначення і коректування стратегії економічного розвитку; боротьба зі злочинами в економічній сфері; підтримка підприємництва, передусім малого бізнесу; залучення іноземних інвестицій тощо» [8, с. 68]. Зазначені елементи змісту економічної функції виявляються у функціонуванні законодавчої, виконавчої і судової гілки влади української держави у відповідних аспектах. Підґрунтя здійснення економічної функції становить економічна політика держави, відповідні програми, правові акти, спрямовані на визначення ключових позицій в економічній сфері. Ключове місце посідає стратегія економічного розвитку національної держави, яка здійснюється на основі тієї чи іншої концепції. На особливу увагу заслуговує думка О.М. Лоцихіна, який, обґрунтовуючи положення про зростання ролі економічної функції сучасної держави, робить висновок про те, що «розширення, ускладнення й активізація економічних дій держави є практичним вираженням загаль-

ноevolюційного розвитку і соціалізації процесу господарювання: виникнувши в ході еволюції суспільних відносин як відповідь на зміну ролі людини у структурі виробництва і зміну відносин у системі «особа – економіка – право – держава», під впливом глобальної гуманізації, держава стала важливою детермінантою не тільки політичного, а й економічного розвитку сучасного світу» [9, с. 8]. Сучасні науковці, досліджуючи економічну функцію, до найбільш актуальних проблем сьогодення в українській державі, що їх вирішує держава за допомогою економічної функції, відносять такі: «повернення в державну власність незаконно приватизованого майна (реприватизація); прийняття зваженого, науково обґрунтованого соціально спрямованого бюджету та досягнення взаємоузгодженої політики в міжбюджетних відносинах; правове й організаційне забезпечення різних форм власності; контроль за дотриманням існуючих законів, правових актів та захист учасників економічних відносин від будь-яких протиправних дій; упорядкування системи пільг, привілеїв; упорядкування системи оподаткування тощо». Підтримуючи позицію автора щодо зазначених актуальних проблем, що їх вирішує держава за допомогою економічної функції, хотілося б зазначити, що при їх формуванні національна держава має враховувати світову економічну ситуацію, глобальні виклики економіці. Йдеться не лише про необхідність їх врахування при здійсненні зовнішньої економічної функції, а й внутрішньої економічної функції. В умовах глобалізації світу будь-який напрям економічної діяльності української держави більшою чи меншою мірою залежить від зовнішніх: збільшення експорту, отримання кредитів, залучення іноземних інвестицій, надходження коштів за рахунок митних зборів тощо.

Сучасний досвід переконливо доводить, що держава при будь-яких обставинах, включаючи ті, які створюються під впливом глобальних факторів, не може обійтися без економічної функції, стояти осторонь від економіки й повністю відмовитися від регулювання економіки. Тим більше це стосується сучасного періоду розвитку економіки, суспільства й держави. Повна відмова від економічної функції й регулювання економіки обернулися б крахом у силу неминучого хаосу й нічим не стримуваної конкурентної боротьби як для глобалізованої економіки, так самої держави. До того ж, як свідчить досвід реформування економіки багатьох країн, «уявлення про існування причинно-наслідкового зв'язку між скороченням участі держави в перерозподілі національного доходу й збільшення темпів економічного зростання є необґрунтованим» [10, с. 146–147]. Немає прямого зв'язку, як стверджують прихильники неоліберальної концепції, між зменшенням державного втручання в економіку, тобто скороченням економічної функції держави, і прогресуючим розвитком економіки. Все залежить від конкретних умов і факторів, що роблять вплив на розвиток економіки, а

разом з нею – суспільство й державу. Разом з тим, у механізмі взаємозв'язку й взаємодії держави й економіки, що становить важливу частину змісту економічної функції держави, є й інший аспект. Його сутність полягає в тому, що надмірне втручання держави в економіку, непомірна зарегульованість економіки є не менш пагубними для неї, а разом з тим для держави й суспільства, ніж повний відхід держави з економіки й відсутність якогось-небудь державного регулювання економіки [11, с. 31].

Висновки. Взавши до уваги той факт, що глобалізація, насамперед, пов'язана із посиленням конкуренції, взаємодії та взаємозалежності економічних, фінансових процесів у світі між різними суб'єктами, інтернаціоналізацією ринків, посиленням впливу ТНК, пануванням наддержавних структур, які створюються в результаті економічної інтеграції держав, поглиблення міжнародного поділу праці, цілком закономірно, що процес глобалізації істотно позначається на економічній і фінансовій сферах, відповідно – на реалізації економічної функції держави. Таким чином, в умовах глобалізації зберігається низка важливих аспектів економічної функції держави, зокрема: державне гарантування економічної діяльності при загостренні конкуренції (монополізму), охорона прав споживачів, визначення правових основ ринку (забезпечення рівноправності всіх форм власності, правовий захист власника та ін.), стимулювання державними засобами ефективної ринкової економіки, досягнення в національному підприємстві збалансованості інтересів особистості, суспільства й держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яковюк І.В. Економічна функція держави і роль Європейського Союзу в її реалізації / І.В. Яковюк // Право та інновації. – 2014. – № 4(8). – С. 105–110.
2. Оборотов Ю.Н. Современное государство: от образа к реалиям / Ю.Н. Оборотов // Юридичний вісник. – 2014. – № 6. – С. 6–13.
3. Бурдяк В.І. Україна в сучасних глобалізаційних процесах: загрози і виклики національній державі / В.І. Бурдяк // Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10-11 травня 2007 року). – Львів, ЦПД, 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://postua.info/burdiak.htm>.
4. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман ; пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького. – К.: Києво-Могилянська академія, 2008. – 109 с.
5. Бьюкенен П. Дж. Смерть Запада : пер. с англ. / П. Дж. Бьюкенен. – М.: Изд-во АСТ, 2003. – 446 с.
6. Свиридюк Н.П. Трансформація економічної політики держави в умовах глобалізаційних тенденцій сучасного розвитку / Н.П. Свиридюк // Юридичний вісник. – 2014. – № 3(32). – С. 41–45.
7. Экономическая мысль XXI века : сб. научн. трудов. Вып. 1. – С.-Петербург. ин-т внешнеэкон. связей, экономики и права, Филиал г. Калининград – Калининград, 2001. – 115 с.
8. Мотиль І.І. Основні внутрішні функції української держави : [монографія] / І.І. Мотиль. – К.: ТОВ «ВБ»Аванпост-Прм». 2008. – 184с.
9. Лошихін О.М. Теоретико-правові характеристики економічної функції сучасної держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О.М. Лошихін. – К., 2010. – 37 с.
10. Кресін О.В. Національна держава і право в умовах глобалізації / О.В. Кресін, О.В.Ткаченко // Право України. – 2007. – № 6. – С. 146–149.
11. Клопков С.М. Трансформація економічної функції національної держави в умовах глобалізації / С.М. Клопков // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3–1. – С. 29–33.